

ԿՐՕՆԸԿԱՆ

Վ Ա Ր Դ Ա Վ Ա Ռ

Պատասխանի ես Պետոս եւ առեցի
ցնխաւս, ռաբբի բարոօ է մեզ
աւս լինիլ:

Վարդավառի տօնը մեր նախաքրիստոնէական շրջանէն մնացած գեղեցիկ յիշատակ մըն է, ընդհուլուած Աւետարանի մէկ ուրիշ աղուոր գրուածքին հետ ու դարձած բանաստեղծական ու հոգեգրուած:

Ան մէկ կողմէն մեր միտքը կը փոփազրէ հայ պատմութեան փառաւոր շքեղանքներուն, երբ հեթանոս Հայաստանը իր կրօնական ու քաղաքական ամբողջ շքեղանքով ի յայտ կուգար Բագրեւանդի աշխարհածողովին, Արամանիի եղերքը, իր թագաւորովն ու քրմապետովը, իր իշխաններովն ու սեպուհներովը եւ իր միջակորեար ու ռամիկ բազմութիւններովը, որոնց զինուորական գունդերու և ուխտաւորներու թիւը այդ տօնին՝ անհաշուելի կը մնար միշտ: Իսկ միւս կողմէն այն գեղեցիկ լիւրան՝ որուն վրայ մեր Տիրոջ երկրաւոր կեանքի տմենէն լուսաւոր պահերէն մին տեսագրուեցաւ:

Մեր քրիստոնեայ նախնիք, Վարդավառի հին փառատօնը, որուն մէջ գերազանցօրէն մեր ժողովուրդի աշխարհիկ փառքն էր որ ի յայտ կուգար, վերածեցին հոգեկան տօնի մը, Այլակերպութեան և ասիակ հեթանոսական տօն մը քրիստոնէականելէ աւելի բան մը կը նշանակէր: Եւ որուն քաղցր ու խոր իմաստը, մեր պատմութեան սխարաքին իրագործումներէն մին պիտի մնար: Վարդավառի աշխարհիկ խանդավառութիւնը փոխակերպուեցաւ Այլակերպութեան հոգեկոր տեսիլքին, Արամանի և Թաբորը քով քովի եկան Այլակերպութեան հրաշքին մէջ, վարդավառելու հայ միտքն ու հոգին, անոր ուժն ու խնդրովը վերածելով հոգեկան զմայլանքի, երկրայինը փառաւորելով երկնային լոյսովն ու խորհուրդով:

Սակայն Վարդավառի նոր տօնին մէջ այլակերպուած հայ միտքը չմոռցաւ հինը, երբ ամէն անգամ յիշեց նորը, իբրեւ իր

նորոգուած զգայութեան քաղցրադին թլուականը: Առանց անցեալի յիշողութեան, գուցէ ներկան չունենար այն արժէքը՝ որուն մէջ պատմութեանու կուգայ մեզի ազգային ու կրօնական այս հանդէսը:

Մարդկային մտքի ու կեանքի ամենէն սքանչելի երեւոյթներէն մին է յիշողութիւնը, առանց որուն մենք զրկուած պիտի մնայինք մեր ինքնութիւնը բարացուցող տուեալներէն: Մեր լսածներն ու տեսածները, մեր յղացքներն ու գաղափարները, մէկ խօսքով մեր ֆիզիքական ու հոգեկան ապրումները կը շինին գեղեցիկ շարանը մեր յիշողութեան, վերքերելով ժամանակին մէջ կտոր կտոր եղած մեր ինքնութիւնը: Յիշողութեան այս հրաշքին շնորհիւ մենք մեր մէջ կը պահենք միշտ մեր անցեալը իբրեւ մեր կեանքի մեծագոյն հարստութիւնը, անոր բարձունքէն կարենալ նայելու մեր ազգային Այս է պարագան Մովսէսին, Յսայիին և Պօղոսին, որոնք միշտ հարուստ մնացին անցեալով և չհնցան ժամանակէն:

Ահա թէ ինչու Պետրոսի յիշողութեան մէջ տարրինը շարունակ միշտ թարմ ու կենդանի մնաց Թաբորի տեսարանը. անոր փառքը բնաւ չտժգունեցաւ իր մէջ, հակառակ տարիներու տաժանքին և կեանքի մութերուն, որոնք շնչպէս բոլոր առաքեալներու բայց մանաւանդ Պետրոսի տառիները կապեցին: Տարիներ վերջ աւ պիտի շարունակէր ապրել յիշողութեան փառաւոր աշխարհը որ ճառագայթի մը պէս պիտի բխէր իրմէն:

Պետրոսը առաջին եղած էր Տիրոջ հետեւորդներուն, և առաջինը՝ յայտարարելու Յիսուսի աստուծաւթիւնը և երկնային առաքելութիւնը, երբ մեծ Վարդապետը Փիլիպեան կետարկոյ ճամբուն վրայ ուզած էր զիտնալ իր աշակերտներէն թէ մարդիկ ինչ կը կարծեն զինքը: Հոն այդ մենաւոր ճամբուն վրայ Պետրոս իր սրտին խորէն, կրակի յակարճութափ ցայտքի մը պէս, հաւատքի բուռն ազդակով, ըսած էր. «Ի՞նչ ես Գրիտոսը, Որդին կենդանի Աստուծոյ»:

Յիսուս զիտէր թէ ո՞վ էր ինքը և ինչու համար եկած աշխարհ: Անիկա պէտք չուէր զիտնալու թէ մարդիկ ինչ կը խօսին իր մասին: Նման հետաքրքրութիւն մը կը

ձեւաւորուի միայն տարտամ հոգիներու խորը, որոնք ինքզինքնին չեն ճանչնար, տկարամտներու մէջ՝ որոնք չեն գիտեր թէ ինչի՞նչ են սահմանուած։ Վասնզի առանձնը զոր մենք ունինք մեր մկրտութեամբ և մեր ծնողաց փափաքով, պէտք է իր վաւերականութիւնը գտնէ մեր իսկ կողմէն։ Մեզմէ իւրաքանչիւրը անձանօթ մըն է անծանօթներու մէջ, քիչեր ունին այն հոգի աչքը և զգայուն հոգին, գիտնալու համար թէ ի՞նչ են իրենք և մանաւանդ ինչի՞նչ սահմանուած՝ մարդոցմով լեցուն այս աշխարհին մէջ։ Սակայն մեզմէ իւրաքանչիւրը գաղտնի անուն մը ունի, որ կը բացատրէ մեր անտեսանելի և վաւերական էութիւնը։ Աւելին՝ մեզմէ իւրաքանչիւրը ինքզինքին կը ներկայանայ նուազագոյն ինքնութեան երեք անգիր վկայութիւններով, մին՝ զոր մեզմէ իւրաքանչիւրը կը մտածէ իր մասին, երկրորդը զոր ցոյց կուտայ ուրիշներուն, և երրորդը զոր ինք իրապէս է։ Սակայն Յիսուս գիտէր թէ ով էր ինքը և ինչու համար եկած աշխարհը, ի՞նչ փոյթ ուրիշներու կարծիքը իր մասին, իր միակ փափաքն էր որ իրենները գիտնան վերջապէս թէ ո՞վ է ինքը, անոնք՝ որ պիտի հնչեցնէին իր անունը աշխարհի չորս ծագերուն, անունը՝ մը՝ զոր գարիւրով մարդարէնները նախաձայնած էին, որուն կը սպասէր աշխարհը իր հեւքին ու վերքերուն մէջ, նման ծարաւահար ծղոտին որ կը բազձայ ջուրին, և ծաղկին՝ որ կը փափաքի արեւու շողին։

Ամբողջացնելու համար իր մասին Պետրոսի յայտնութիւնը, Անիկա իր երեք աշակերտներու հետ միասին կ'առանձնանայ Թաբոր լեռան կատարը աղօթելու համար։ Եւ Յիսուս իր գերագոյն ներշնչումին մէջ կ'այլակերպի իր աշակերտներու աչքին առջև։ Աւետարանի վկայութեան համաձայն իր հանդերձները կը փայլին նման ձիւնին որ կը շողայ արեւին մէջ ու իր դէմքը արշալոյսի նման կը փայլի։ Երկու մեծ մեռելները, Մովսէս և Եղիան, կը մօտենան և կը խօսին իր հետ։ Կրակի և լոյսի պէս զոյգ մարգարէները կուգան իրենց վկայութիւնը բերելու նոր Լոյսին, և մինչ անոնք կը խօսին, լուսաւոր ամպը կը ծրարէ այս անօրինակ տեսարանը իր ծոցին մէջ։ Երբ պտեն մը յետոյ աշակերտները կը բա-

թափին իրենց հեացումէն, կը տեսնեն Յիսուս իրենց քով, յոգնած ու խոհուն, նման մարդու մը որ հեռունիւնէ կուգար իրենց։

Յիսուս իր աշակերտներուն կ'երեւի իր աստուածային բնութեամբ։ Թաբորի տեսարանին մէջ իր գերագոյն բնութիւնը կ'աճի կը ծովանայ և դուրս կը թափի իր ապակիի թափանցկոտութիւն ստացած մարմինէն։ Իր հոգին աղօթքին մէջ գերմարդկայնացած, տեսանելի կը դառնայ իր մարմնին ընդմէջէն, նման բոցի մը որ կ'ուտէ իր պատերը և դուրս կը թափանցէ անոնցմէ։ Հոգեկան աշխարհի օրէնքն է այս, մենք յաճախ մեր առօրեային մէջ կ'անցնինք իրերու և երեւոյթներու քովէն, առանց կարենալ թափանցումը ընելու անոնց ներքին էութեան, անոնք կը մնան զոց և մենք անհաղորդ անոնց հոգեկան թաքուն լինելութեան։ Բացառիկ պահերուն է միայն որ մեզի կը տրուի ունենալ անոնց ձեւի՛նը որ կը լուսաւորէ իրերը մեր աչքին։ Անոնք Թաբոր լեռան վրայ տեսան իրենց վարդապետը լոյսերով ողողուած ու պայծառակերպ, երկնային մթնոլորտի մը մէջ կարծես։

Այս է պարագան բոլոր մեծ սուրբերուն և ներշնչալ մարդոց։ Մովսէս Սինայի բարձունքին՝ երբ Եհովայէն 'Յը ստանալ Տառնաբանեան, իր դէմքը ողողուած էր լոյսերով, և լեռնէն վար իջած ատեն ըստիպուեցաւ զայն քողով մը ծածկել։ Ըմտեփանսո՝ քարկոծամահ մարտիրոսանալու պարագային, ըստ Գործք Առաքելոցի, իր դէմքը երկնային պայծառակերպութեամբ կը շողայ։ Պօղոս Դամասկոսի ճամբուն վրայ, Յիսուսին դէմ առ դէմ գտնուելու իր տեսիլքին մէջ, իր շուրջը թափող լոյսէն տեսնել չկարենալու աստիճան կը շնորհի։ Նոյն այդ ներքին լոյսերով կ'ողողուին մեծ ներշնչուողներն ու տեղագործ անհատները։ Այդ է պատճառը զուգէ որ մենք հատենք։ Այդ է պատճառը զուգէ որ մենք լուսաւոր դէմքեր կը կոչենք նման անձնաւորութիւնները։ Առաքեալները Հոգեգալստեան ատեն կրակէ լեզուներ ընդուսնեցին և լուսաւորուեցան Ս. Հոգիի ներկայութեան։

Այս է կերպը Աստուծոյ իր զաւակները ճշմարտութեան առջնորդելու, նախ անոնց կը ցուցնէ իր լոյսը, ապա այդ լոյսին մէջ ինքզինքը և այն իրողութիւնները

որոնց հանդիսատես ընել կ'ուզէր զանոնք՝
երանի անոնց՝ որոնք ունեցած են և ունին
իրենց կեանքին մէջ այս մեծ պահերը, ու
րոնք գիտակցութիւն և մարդարեական ար-
ժէք կուտան կեանքին։ Մեր ժողովուրդը
գարեցով իր հոգեկան թաքորին վրայ կե-
ցած տուած է իր մեծ մարգերը։ Մեքսիկա-
նեք, Սահակներ, Նարեկացիներ և Շնոր-
հալիներ, հերոսներ և սուրբեր, որոնք մեր
պատմութեան լուսաւոր թափօրը կը կազ-
մեն, տեսիլքի և ներշնչումի մարդեր եղած
են։ Ներշնչումէ զուրկ անհատները չեն
կրնար այլակերպուիլ, հանդիսատես կա-
րենալ ըլլալու համար երկնային փառքին
և իրենց կոչումին ու պարտականութեան։

Այլակերպութեան տօնը շատ կանու-
խէն մեր եկեղեցիէն ներս մտած և մեր
ժողովուրդի սիրած կրօնական հանգէննե-
րէն մին եղած է։ Ուրիշ քրիստոնեայ ժո-
ղովուրդներու մէջ անկա ը. դարէն վերջ
միայն որդեգրուած է։ Հայ ժողովուրդը
առաքելական զգացումով և ներշնչմամբ
պիտի լքեր շատ բան կարինալ վայելելու
Թաքորի անճառ փառքը։ Աւետարանը իւ-
րեւ Թաքոր մը քրիստոնեայ ազգերու պատ-
մութեան մէջ, գերագոյն առիթը պիտի
հանդիսանար անոնց ներշնչումին և այլա-
կերպման, և պատմութիւնը կրնայ վկայել
թէ որոնք կրցին հոն մնալ, անկէ զիտելու
իրենց պարտադրուած գործընթանները, աւ-
տենական ու անգնական յարութիւններու
ի խնդիր։

Այսօր նորէն մութ ամպեր կը գոցեն
մեր հոգին երկնային և անճառ տեսիլներէ
և մենք միւր հոգեկան թաքորին վրայ չենք
այլեւս։ Եթէ այսօր ճարճատիլ սկսած են
մեր հոգեկան շէնքին հիմքը, պատճառը
այն է որ մեր հոգին տակաւ պարպուիլ
սկսած է իր մեծ երազներէն և տեսիլներէն
և մենք քիչ անգամ հանդիսատես ենք այ-
լեւս մեր պատմական ու հոգեկան թափո-
րները ներկայացնող հոգեկան տեսարաննե-
րուն։

Ե .

ԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱՍԿԱՆ ՌՈՄԱՆՈԻԶՄ

Բ) — Մեր ռումանթիզմը ազգայնական է,
ուլիքաւ չափով մը, ինչպէս. պիտի ըսէին
արեւելահայերը։ Երբ այս վարկածը — աշ-
գայնական ռումանթիզմի մը — այնքան քիչ
է տողորուն նման ոգիով մը արեւմտեան
ազգերու. ռումանթիզմին մէջ (սուր տեղա-
կան գոյն ու ցեղային հանդարտ երանգներ,
զատորոշումներ առաւելապէս կը հրապու-
րեն գրողը, զայն մղելով մասնաւոր ամ-
բողջական մարդուն գիւթին, ոչ իբր իմա-
ցական միատարր կառոյց, բոլոր երկոտա-
նիները նոյն օրէնքներուն ենթարկող, այլ
զգացական գրութիւններու այլատարր հան-
դէս, բայց միջինով մը բարձրացող զգացա-
կան երկոտանիին) երգի, թատրոնի, վէպէ,
պատմական զրադումներ, մեր ռումանթիզ-
մները, այդ ամենէն, գրեթէ այլամերժա-
բար կը պահանջեն ազգայնութեան գերա-
գոյն պաշտամունքին սպասը։ 1860ին չու-
նինք որ եւ իմացական զբաղում ուրիշ
պոկուրի այդ ոգին։ Զարթօնքի սերունդին
ձախ թեւը — գիտունները, բժիշկները,
սահմանադրապաշտները — ինչպէս անոր
աջ թեւը — քերթողները, կրօնականները,
ոգեպաշտները — դժուարին հաւասարա-
կընդունելու կը գտնեն պատմութիւնը —
որ երկու թեւերուն համար մը մեր ազգային
յղացիին կերպարանքն է ամբողջացած — ու
իրենց ժամանակը, Թուրքն ու Եւրոպան,
անհատական ախորժանքները և զանգ-
ուածային հոգեխառնութիւնները իրարու
հաշտ ընծայելու։ Ռուսինեան կը հաւատայ
գիտութեան և . . . իր եկեղեցիին։ Օտեան
կեղծաւոր մը չէ իր տնտեսականքին մէջ,
երբ ազգային սահմանադրութեան գլխուն
փորձանքներ կը կուտակուին, թերեւ իր
սուր բնազդներովը զգալով այդ տարբի-
նակ քրդակալութեան դժուար հետեւանք-
ները, բայց նոյն ատեն պաշտպանելով այդ
թղթեղէն փխրուն ֆէթիշին փառքը։ Մեր վի-
չէն, Կրճիկեան, Աղաթոն հայրենասէր, աշ-
գայնապաշտ գործիչներու չափ մխրճուած